«Νότια Πελοπόννησος, 1935-1950)». Επιμέλεια: Γιάννης Καρακατσιάνης. Συλλογικός τόμος. Εκδόσεις Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, 2009.

[Η παρουσίαση του τόμου έγινε το Σάββατο, 9 Ιανουαρίου 2010, στο Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας, σε επίσημη εκδήλωση που οργάνωσε ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας –Πρόεδρος η Μαρία Τσαγκαράκη– με ομιλητές τους: Αναστάσιο Στέφο, Πρόεδρο της Π.Ε.Φ., τους πανεπιστημιακούς καθηγητές Βασίλειο Κρεμμυδά και Ηλία Νικολακόπουλο και το λέκτορα Ιστορίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας Ευστράτιο Δορδανά].

Κατ' αρχάς, ως Πρόεδρος της *Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων*, ευχαριστώ θερμότατα τον *Σύνδεσμο Φιλολόγων Μεσσηνίας*, και ιδιαίτερα την Πρόεδρο, αγαπητή συνάδελφο Μαρία Τσαγκαράκη-Παυλάκου, για την τιμητική πρόσκληση συμμετοχής μου στην εκδήλωση που πραγματοποιείται σήμερα, στην όμορφη πόλη της Καλαμάτας, για την παρουσίαση του βιβλίου τους *Νότια Πελοπόννησος (1935-1950)*. Άλλωστε, με συγκινεί ιδιαίτερα να παρευρίσκομαι σε φιλολογική συγκέντρωση στην πρωτεύουσα του Νομού Μεσσηνίας, απ' όπου άρχισα, πριν από πολλά χρόνια, την εκπαιδευτική μου σταδιοδρομία. Ευβοεύς την καταγωγή, πρωτοδιορίσθηκα, το 1963, στο Γυμνάσιο Χατζή Πυλίας, αλλά υπηρέτησα σε όλη σχεδόν την Πελοπόννησο: Γυμνασιάρχης, το 1980, στο νεοϊδρυθέν Γυμνάσιο Μονεμβασίας, τη βυζαντινή καστρόπολη της Λακωνίας, γενέτειρα του Ρίτσου, Λυκειάρχης στο Πρότυπο Λύκειο Πατρών, Επιμορφωτής στο Π.Ε.Κ. Τρίπολης, Σχολικός Σύμβουλος στους Νομούς Ηλείας και Κορινθίας, περιοχές που με σφράγισαν καθοριστικά στην εκπαιδευτική μου πορεία και όπου έζησα ένα μεγάλο μέρος της ζωής μου.

Η έκδοση του τόμου *Νότια Πελοπόννησος* (σ.σ. 336 και 18 σελίδες συντομογραφίες και ευρετήριο ονομάτων) έγινε από τον *Σύνδεσμο Φιλολόγων Μεσσηνίας* και τις εκδόσεις Αλφειός. Ειρήσθω εν παρόδω, ότι από τις ίδιες εκδόσεις κυκλοφόρησε το 2007 το βιβλίο του συναδέλφου φιλολόγου, πρώην Σχολικού Συμβούλου Λακωνίας, Γιάννη Λέφα, *Τέσσερις χιλιάδες σταυροί στο μαρτυρικό Μωριά*.

Η επιμέλεια της *Νότιας Πελοποννήσου*, διακοσμημένης εξαίσια στο εξώφυλλο και στο οπισθόφυλλο από αρχειακές εικόνες της Καλαμάτας, Σπάρτης, Αρεόπολης και Αγίου Δημητρίου Ζάρακα, έγινε από το φιλόλογο Γιάννη Καρακατσιάνη, των αγγλικών και γαλλικών κειμένων από την Αντιγόνη Τσαγκαράκη και η φιλολογική επιμέλεια από την Μαρία Τσαγκαράκη, *ότρηρήν θεράπαιναν* του *Τοπικού Συνδέσμου*, ο οποίος συμβάλλει ουσιαστικά, εδώ και πολλά χρόνια, στη σπουδή και προώθηση των φιλολογικών θεμάτων στο Νομό Μεσσηνίας και με τον οποίο η Π.Ε.Φ. έχει στενή και

εποικοδομητική συνεργασία. Ο εκδοτικός αυτός άθλος πραγματοποιήθηκε στη διετία 2006-2008, με επικεφαλής την Πρόεδρο Μαρία Τσαγκαράκη και μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου τους/τις: Παπαδημητρίου Ζωή, Μπεσμπέα Αμαλία, Κωνσταντοπούλου Καλλιρρόη, Γεωργουλέα Αλίκη, Καρακατσιάνη Ιωάννη και Μπαζάνη Βασίλειο.

Ο παρών τόμος, όπως διαβάζουμε και στην εισαγωγή του επιμελητή, αποτελεί μια σημαντική και πολύτιμη συμβολή στη μελέτη της *Τοπικής Ιστορίας*, ιδιαίτερα του σύγχρονου νοτιοπελοποννησιακού παρελθόντος, σε όλες τις εκφάνσεις: νεότερη πολιτική ιστορία, με παρουσίαση και ερμηνεία των πολυδιάστατων γεγονότων, κοινωνικο-οικονομική ζωή, αγροτική οικονομία και κοινωνικές αποτυπώσεις, απαρχές βιομηχανικού και καταναλωτικού τρόπου ζωής, πολιτισμικές εξακτινώσεις (λαογραφία, όψεις καθημερινής ζωής, πολιτιστική ατμόσφαιρα, ιδεολογικό κλίμα, πνευματική κίνηση της εποχής κ.ά.).

Με βάση αυτό το σκεπτικό, ο τόμος απαρτίζεται από τέσσερις μεγάλες ενότητες: *Α΄ Πολιτική, Κοινωνική και Οικονομική κατάσταση* (σ.σ. 20-126), *Β΄ Νότια Πελοπόννησος και οι όμορες περιοχές: παράδειγμα της Αχαΐας* (σ.σ. 129-178), *Γ΄ Μνήμες και Αναμνήσεις στο νοτιο-πελοποννησιακό χώρο* (σ.σ. 181-258), *Δ΄ Πολιτιστική ζωή στο νοτιο-πελοποννησιακό χώρο* (σ.σ. 261-336). Τα επί μέρους κείμενα αποκαλύπτουν χαρακτηριστικές και ενδιαφέρουσες πτυχές όλης αυτής της περιόδου σε κάθε τόπο της γεωγραφικής ακτίνας (Νότια Ηλεία, Νότια Αρκαδία, Μεσσηνία, Λακωνία) σε μια δύσκολη περίοδο της ελληνικής πολιτικής ιστορίας (1935-1950) με τα δρώμενα στη Νότια Πελοπόννησο. Επιπρόσθετα, για τα γεγονότα της περιόδου 1944 έχει ασχοληθεί αναλυτικά ο επιμελητής της παρούσας έκδοσης Ιωάννης Δ. Καρακατσιάνης στην, υπό έγκριση, διδακτορική του διατριβή με θέμα *Ο εμφύλιος Πόλεμος στη Μάνη: ιδεολογία και κοινωνικές πραγματικότητες στη νεότερη ιστορία του νοτιο-ελλαδικού χώρου*.

Οι 15 συνεργάτες – έγκυροι συγγραφείς του τόμου, Ιωάννης Καρακατσιάνης, Στάθης Ν. Καλύβας, Μιχάλης Π. Λυμπεράτος, Κατερίνα Μπρέγιαννη, Νίκος Τόμπρος, Πέτρος Ψωμάς, Σταύρος Πανταζόπουλος, Γιώργος Νικητόπουλος, Γεώργιος Πετρόπουλος, Βασιλική Κομπιλάκου, Ηλίας Ταβουλάρης, Κορίνα Γιαξόγλου, Ίλια Λακίδου, Φαίδρα Κουτσούκου, Πέπη Γαβαλά, ανήκουν στον ευρύτερο χώρο της παιδείας: πανεπιστημιακοί καθηγητές, όλων των βαθμίδων, Ελλάδας και εξωτερικού, διδάκτορες και υποψήφιοι διδάκτορες, ιστορικοί και ερευνητές στα *Γενικά Αρχεία του Κράτους*, στο *Ιστορικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη*, στο *Κέντρο Ιστορίας Νεότερου Ελληνισμού* της Ακαδημίας Αθηνών· όλοι πραγματεύονται το θέμα τους με επιστημονική πληρότητα

(χρήση πηγών και βιβλιογραφίας, στατιστικοί πίνακες, σχεδιαγράμματα, περίληψη στην αγγλική ή γαλλική γλώσσα), εκφραστική αρτιότητα και αντικειμενικότητα, προβάλλοντας ελεύθερα τις ερμηνευτικές τους απόψεις με ορθολογικά και επιστημονικά επιχειρήματα.

Η πλειάδα αυτή των επίλεκτων συντακτών των άρθρων μας ξεναγεί, σ' ένα συναρπαστικό ταξίδι, στην ιστορία της περιοχής, με παράθεση ιστορικών στοιχείων και τεκμηρίων σε όλες τις σφαίρες δραστηριότητας: α. πολιτική κατάσταση στο νοτιοπελοποννησιακό χώρο, όπως, γεωγραφική κατανομή της εμφύλιας βίας και των ένοπλων σπαραγμών, πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις στην Πάτρα και τη Καλαμάτα, γερμανικές εκατόμβες, αντιστασιακές οργανώσεις, πολιτικοί ανταγωνισμοί και εμπλοκή του ξένου παράγοντα, δικαστικές διαδικασίες, τύχη των συνεργατών των Γερμανών και πορεία του δοσιλογιμού, β. κοινωνική/οικονομική εικόνα στην περίοδο του Μεσοπολέμου, όπως, αλληλεπίδραση με το οικονομικό οικοδόμημα της Αγροτικής Τράπεζας, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνθήκες υγιεινής, παρουσίαση της UNRA και λειτουργία του Φαρμακείου του *Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού*, γ. πολιτιστική ζωή (καλλιτεχνική και θεατρική κίνηση στις πόλεις, αστική ενηλικίωση με τις οθόνες και το μαγικό κόσμο του κινηματογράφου, μουσικές διασκεδάσεις κ.ά.) και δ. πνευματική παρουσία: μαρτυρίες με αφηγηματικό λόγο, απομνημονεύματα ή λαϊκές συλλογές των πρωταγωνιστών των ιστορικών γεγονότων, μελέτη αυτοβιογραφικών κειμένων, αλλά και προβολή της εθνικής και τοπικής λαογραφίας με την περιγραφή της ιστορίας των μανιάτικων μοιρολογιών. Τα μανιάτικα μοιρολόγια, που αποτελούν πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των εθίμων, της ιστορίας και της γλώσσας των Μανιατών, είναι φορείς ενός κόσμου αξιών που υπερβαίνει τα στενά όρια της Μάνης· τα στιχουργήματα αυτά ταξίδεψαν και αγαπήθηκαν στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο, ως θρηνητικά τραγούδια ή ως παραλογές αποτελώντας αυτόνομα λογοτεχνικά δημιουργήματα που διέγραψαν στο χρόνο τη δική τους ιστορία.

Τα μοιρολόγια της Μάνης, που η γλώσσα τους έχει σχέση με τη διαμόρφωση του εκφραστικού οργάνου του Σολωμού, είναι το κελάρι όπου φυλάγονται τα διαμαντικά της ζωντανής γλώσσας και που ο Σεφέρης κουβαλούσε πάντα μαζί του με δύο άλλα βιβλία, τις *Εκλογές* του Πολίτη και τον *Ερωτόκριτο*, πηγές από τις οποίες αναδύεται το καθαρό νερό, το νάμα της ελληνικής γλώσσας.

Γλώσσα, δε σ' έχω για σπαθί, δε σ' έχω για ντουφέκι.
Σ' έχω να κλαις το δίκιο σου, να κλαις το μερτικό σου.

(Μανιάτικο μοιρολόγι)

Με βάση τα παραπάνω, είναι άκρως ενδιαφέρον, από φιλολογική σκοπιά, το άρθρο της Κορίνας Γιαξόγλου, λέκτορος της Αγγλικής Γλώσσας και Επικοινωνίας, με θέμα «Προς τη μνημειοποίηση των μανιάτικων μοιρολογιών, με αφορμή μια χειρόγραφη συλλογή (1930-1935)». Το άρθρο επιμερίζεται σε οκτώ άξονες και τα συμπεράσματα: Η προφορική δημιουργία ως αντικείμενο έρευνας – Η ανακάλυψη της προφορικής δημιουργίας – Εθνική και τοπική λαογραφία – Η ανακάλυψη του μανιάτικου μοιρολογιού – Τα μανιάτικα μοιρολόγια ως λογοτεχνία – Η χειρόγραφη συλλογή – Έμφαση και γλώσσα – Τα μανιάτικα μοιρολόγια ως γλωσσικά, ιστορικά, λαογραφικά μνημεία.

Η συγγραφέας αναφέρεται στους παράγοντες που ενίσχυσαν τη συστηματοποίηση του ενδιαφέροντος για τα μανιάτικα μοιρολόγια που επικεντρώνονται κυρίως: α. στο ενδιαφέρον του Νικολάου Πολίτη (1852-1921), από την Καλαμάτα, καθηγητή της Συγκριτικής Μυθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, «πατέρα της Ελληνικής Λαογραφίας», ο οποίος συμπεριέλαβε τα μανιάτικα μοιρολόγια στη συλλογή του *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού* (1882), β. στη συλλογή του Κώστα Πασαγιάννη (1872-1933), από την Ανδρούσα Μεσσηνίας, *Μανιάτικα μοιρολόγια και τραγούδια*, Αθήνα 1928, η οποία προβάλλοντας την πρώτη συλλογή μοιρολογιών της Μάνης του Σωκράτη Κουγέα (1877-1966), από τους Δόλους Λακωνίας, εδραίωσε τα μανιάτικα μοιρολόγια ως λαϊκά λογοτεχνήματα, γ. στη μελέτη του André Mirambel (1900-1970), κορυφαίου Γάλλου γλωσσολόγου και νεοελληνιστή, Étude descriptive du parler maniote, Paris 1929 (=περιγραφική μελέτη του ιδιώματος της Μέσα Μάνης) – διατριβή με την οποία αναγορεύθηκε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Παρισίων και η οποία παρώθησε τους Έλληνες φιλολόγους να ασχοληθούν με παρόμοιες εργασίες, και δ. στη φοίτηση Μανιατών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου ευαισθητοποιήθηκαν σε ζητήματα γλωσσικής περιγραφής και λαογραφικής μεθόδου.

Η συγγραφέας αναφέρεται στη μνημειοποίηση των μανιάτικων μοιρολογιών, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χειρόγραφη συλλογή του παπού της Ιωάννη Στριλάκου (1911-1949), φιλολόγου και, με αποτελεσματικό τρόπο, από τον αείμνηστο Ανάργυρο Κουτσιλιέρη, φιλόλογο, Επόπτη Δ.Ε. και καθηγητή μου στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαιδεύσεως, που χάθηκε πρόσφατα (2008), ο οποίος συνέβαλε ουσιαστικά στη μελέτη και διάδοση της μανιάτικης διαλέκτου με τη συλλογή του *Μοιρολόγια της Μάνης, μνημεία Γλωσσικά-Ιστορικά-Λαογραφικά*, Αθήνα 1996.

Κυρίες και κύριοι,

Αγαπητοί/ές συνάδελφοι και συναδέλφισσες,

Η έκδοση του παρόντος τόμου αποτελεί εξαίρετη συμβολή του *Συνδέσμου Φιλολόγων Μεσσηνίας* στον ερευνητικό και επιστημονικό τομέα· συγχαίρουμε, λοιπόν, ολόψυχα την Πρόεδρο και τα μέλη του Δ.Σ. για τη συγγραφική τους δημιουργία και ευχόμαστε ab imo pectore σύντομα να μας εκπλήξουν και με άλλη παραγωγή. Πιστεύουμε ότι η έκδοση αυτή θα βοηθήσει ουσιαστικά τους φοιτητές, τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, αλλά και τους πολίτες της περιοχής και το ευρύτερο αναγνωστικό κοινό με φιλομάθεια και ενδιαφέρον για την ιστορία του τόπου τους και όχι μόνο. Παράλληλα, θεωρούμε απαραίτητη την παρουσία του βιβλίου στις Δημόσιες και Σχολικές Βιβλιοθήκες της Πελοποννήσου, αλλά και όλης της χώρας. Οι εκπρόσωποι της Δημόσιας Διοίκησης και οι υπεύθυνοι εκπαιδευτικοί φορείς ας φροντίσουν ενθέρμως γι' αυτό, προσφέροντας έτσι στους συμπολίτες τους ένα εξαίρετο διαχρονικό οδηγό της περιοχής τους.

Αναστάσιος Αγγ. Στέφος, δ.φ.

- [Η εισήγηση δημοσιεύτηκε επίσης στο περιοδικό «Φιλολογική» (Τεύχος 110, Ιαν.-Φεβ.-Μαρ. 2010, σελ. 93).]